

Het kleingeld van ‘Het mooiste kamp ter wereld’

Muntvondsten uit het *Camp d’Utrecht* (gemeente Zeist), 1804–1808

Michiel PURMER & Jos BAZELMANS *

Samenvatting – In de periode 1804–1808 was op de uitgestrekte heide bij het huidige plaatsje Austerlitz (provincie Utrecht) een legerkamp gevestigd. Een klein deel van dit kamp is in de jaren 2017–2019 opgegraven. Daarbij zijn 1.158 munten en enkele penningen gevonden. Het overgrote deel bestaat uit (laat-)achttiende-eeuwse duiten, maar er is ook een behoorlijk aantal oudere duiten en buitenlandse munten aange troffen. Franse munten zijn vrijwel afwezig, net als groot zilvergeld. De vondsten geven een beeld van de muntcirculatie in het kamp. De dominantie van kleingeld en het relatief grote percentage slechte duiten en uitheems geld is opvallend. Mogelijk is het laatste het resultaat van een groeiende behoefte aan kleingeld waarin binnen de Bataafse Republiek niet werd voorzien. Uit een vergelijking met een muntschat uit Nieuwerkerken (België) blijkt dat het muntbeeld een goede afspiegeling vormt van de slagaantallen van duiten in de 18de eeuw.

Summary – In the period 1804–1808, a Franco-Dutch army camped at a wide heathland close to the present village of Austerlitz in the province of Utrecht, The Netherlands. During excavations (2017–2019) of a small part of this army camp, 1.158 coins and a small number of medals were found. A large part of the coins consisted of Dutch copper duiten (doits), mainly (late) eighteenth century. However, a significant number of the coins are foreign or older, inferior duiten. French coins are absent, as are larger silver denominations. The coins give a good impression of the money circulating in the camp. The relatively large amount of small change and of foreign and inferior coins is remarkable. The latter may be the result of a growing need for small change that was not met within the Batavian Republic. A comparison with a coin hoard from Nieuwerkerken (Belgium) shows that composition of the Austerlitz complex is a good reflection of the emission of doits in the 18th century.

“Het mooiste kamp ter wereld”¹, zo noemde de initiatiefnemer, de Franse generaal Auguste de Marmont, het legerkamp dat hij in 1804 op de westelijke helling van de Utrechtse Heuvelrug liet oprichten bij het huidige dorpje Austerlitz. Naar schatting 18.000 militairen bivakkeerden gedurende de zomers van 1804 en 1805 in het kampement. Een jaar later was het aantal kleiner, in totaal circa 11.000 Bataafse troepen. In de laatste twee jaren van het gebruik van het kamp, in 1807 en 1808, verbleven er hooguit 1.400 manschappen. Een klein gedeelte van het kampement werd recent opgegraven. De opgravingen gingen vooraf aan de bouw van woningen aan de noordoostelijke rand van de dorpskom van Austerlitz (fig. 1).

* Onafhankelijk onderzoeker; @: m.purmer@natuurmonumenten.nl
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed als hoofd van de afdeling archeologie; @: J.Bazelmans@cultureelerfgoed.nl

¹ Blijdenstijn, 2008: 26.

*Fig. 1 – De opgraving van het Camp d'Utrecht 2017, Austerlitz
(foto: BAAC BV en Vestigia BV), vanuit het noordwesten,
met zicht op de oostelijke dorpskom van Austerlitz*

De opgravingen zijn in de jaren 2017-2019 uitgevoerd. Het onderzoek vond plaats in opdracht van de gemeente Zeist en werd uitgevoerd door de archeologische bureaus BAAC BV en Vestigia BV.² In dit artikel worden de munten gepresenteerd die tijdens de opgravingen zijn gevonden. Het onderzoek van Greenhouse Advies BV op een direct aansluitende locatie blijft hier buiten beschouwing (Bex 2020). In dit deel zijn circa 300 munten gevonden.³

Het *Camp d'Utrecht* 1804-1808

In 1795 bezetten Franse troepen de Republiek. Daarmee was de Franse Tijd (1795-1813) begonnen. De Franse aanwezigheid was een direct gevolg van het conflict tussen Patriotten en Prinsgezinden en van de Franse Revolutie. De Franse militaire interventie resulteerde in de oprichting van een satellietstaat: de Bataafse Republiek. De invloed van de Fransen in de Bataafse Republiek nam in de loop der jaren voortdurend toe, zeker toen in 1799 Napoleon de macht greep in Frankrijk en meer geld wenste te ontvangen van de Republiek. Hij stuurde in 1800 zijn vertrouweling Auguste de Marmont naar de Bataafse Republiek om een lening van zes miljoen gulden voor Frankrijk los te weken. Dat mislukte, en Marmont vertrok met lege handen naar huis. In 1804 keerde hij echter terug naar de Ba-

² Mooren *et al.*, 2018.

³ Mondelinge mededeling S. Mooren (BAAC BV).

taafse Republiek; hij was door Napoleon benoemd tot aanvoerder van de samengevoegde Frans-Bataafse strijdkrachten in de Republiek, 36.000 man in totaal. Sinds 1803 was de Bataafse Republiek gedwongen om een Frans expeditieleger van 18.000 man te onderhouden. Marmont groeide hiermee uit tot een van de machtigste mannen in de Bataafse Republiek: hij kon het handelen van de Bataafse regering min of meer dicteren.⁴ Hij vestigde zijn hoofdkwartier in de centraal gelegen stad Utrecht.

Spoedig ontstond bij Marmont het idee om het leger in de zomermaanden in een kampement onder te brengen. Zo kon niet alleen de drukkende inkwartiering bij particulieren tijdelijk worden voorkomen; het bood ook de mogelijkheid de troepen goed te laten oefenen en in opgerichte paraatheid te houden voor een invasie van Engeland. Ook was de gedachte dat een verblijf te velde gezonder was. Marmont koos voor een gebied bij het huidige Austerlitz, toen nog een onderdeel van een grote, open heide tussen Zeist, Amersfoort en Driebergen.⁵ Deze plek was tevens een strategische, centrale locatie in de Bataafse Republiek. Vanuit hier konden de troepen snel in alle richtingen door het land worden verplaatst.

Er moesten de nodige voorbereidingen worden getroffen voordat de eerste troepen in juni 1804 het kampement konden betrekken. Zo werden er diepe waterputten geslagen, tenten besteld, en aardwerken opgeworpen. De logistiek van het eten en drinken was een belangrijk punt van aandacht. In de zomer van 1804 bivakkeerden er niet alleen 12.000 Franse en 6.000 Bataafse militairen op de heide. Sommige soldaten hadden namelijk hun gezinnen meegenomen. Daarnaast waren er de nodige burgers in het kamp aanwezig, van marketentsters, wasvrouwen tot uitbaters van kantines. Het moet een drukte van belang zijn geweest want het omvangrijke en drukbezette kampement trok ook de nodige belangstellenden en nieuwsgierigen.

Het tentenkamp was drie kilometer lang en vijfhonderd meter breed. De heide ten noorden ervan, met drie schansen, vormde het oefenterrein. Op een zichtas naar de Onze-Lieve-Vrouwetoren van Amersfoort was de tent van Marmont geplaatst.⁶ Houten cafés, kantines en winkels waren op aparte plekken achter het tentenkamp geplaatst. Deze hadden de mooie namen Marmontville, Petitville en Bois-en-ville.⁷ Een mooie sfeerbeschrijving van het kampement geeft trompettist Chevillet. Hij schreef in 1804 aan zijn vader:

“Sinds de afgelopen maand mei heeft het gehele Hollandse leger zich verzameld op bevel van generaal Marmont, die een prachtig kamp van plezier heeft opgezet dat men het kamp Zeist noemt. [...] Dit kamp lijkt een beetje op een grote versterkte stad. [...] Binnen de contouren van ieder kwartier

⁴ Loenen, 2008.

⁵ Voor de achtergronden van Marmonts keuze, zie Van der Mooren, 2019.

⁶ Onderzoeksgroep Zandgronden, 1987.

⁷ Blijdenstijn, 2008.

hebben de verschillende regimenten evenwijdig geplaatste barakken gebouwd, die lange kaarsrechte en brede straten vormen; achter deze hoofdstraten bevindt een tweede linie straten die geformeerd worden door eveneens fraai op een rij geplaatste tenten, waarvan de een nog eleganter is dan de ander; deze zijn van de officieren, gevolgd door de cafés en kantines waar men alles kan krijgen wat men wenst.”⁸

Hier werden niet alleen drank en tabak, maar ook allerlei andere consumptiegoederen verkocht. In veel gevallen zal kleingeld hierbij een hoofdrol hebben gespeeld. Overigens was de ‘bestedingsruimte’ van het grootste deel van de troepen betrekkelijk klein. Zo ontving een soldaat een dagloon van vijf stuivers. Daarmee behoorde hij tot de slechtst betaalde ‘arbeiders’ in de republiek. Het dagloon van soldaten bleef in de periode tussen de jaren tachtig van de achttiende eeuw en het midden van de negentiende eeuw gelijk. Of een soldaat met zijn loon ‘uitkwam’ was sterk afhankelijk van toelagen in natura en geld.⁹

Eind oktober 1804 liet Marmont het kampement opbreken om er in het voorjaar van 1805 weer terug te keren. Er vonden in het nieuwe jaar enkele veranderingen plaats. Zo werden de tenten voor de manschappen vervangen door barakken. Dit gebeurde op bevel van Napoleon, die gezonde huisvesting voor zijn soldaten voorstond.¹⁰ Marmont zelf koos in 1805 voor een verblijf in een landhuis. Lang mocht het gebruik van het kampement in 1805 niet duren, want men was bezig met de voorbereiding van een invasie van Engeland. Eind juli werd het leger daarom overgebracht naar Den Helder om in te schepen. Het zou echter allemaal anders lopen voor Marmont en het Frans-Bataafse leger. Uiteindelijk ging het leger richting Zuid-Duitsland, om ingezet te worden in de strijd tegen Oostenrijk. Marmont zou niet meer terugkeren naar Nederland, waar de situatie in 1806 heel anders werd door de inrichting van het Koninkrijk Holland met Lodewijk Napoleon als koning. Er bleven in de jaren na 1805 wel tijdelijk kleinere eenheden en enkele bewakers in het kampement achter, maar zo intensief als in 1804 en 1805 zou het kampement niet meer worden gebruikt. In 1808 verlieten de laatste troepen het kamp. Het was koning Lodewijk Napoleon die de kleine burgernederzetting Bois-en-Ville omdoopte tot Austerlitz. Hij gaf de bewoners van de andere kampnederzettingen het bevel zich hier te vestigen. Zo ontstond uit het kampement het huidige dorp Austerlitz.¹¹

⁸ Blijdenstijn, 2008: 32.

⁹ Kesman, 1818. Over de organisatie van de financiële administratie van het leger, en de vele veranderingen daarin, in de periode 1795-1813/1815, zie Kesman 1818, Van Schie 1979a en 1979b en, speciaal voor de Franse troepen, Artikelen van overeenkomst, 1804.

¹⁰ Loenen, 2008: 77.

¹¹ Loenen, 2008, gaat uitgebreid in op de vroege ontwikkeling van ‘Austerlitz’ en het verdere, bewogen levensverhaal van Marmont.

Het archeologisch onderzoek: een beknopt overzicht

Tijdens het archeologisch onderzoek in Austerlitz in 2017 tot en met 2019 werd een klein maar betekenisvol deel van het kampement van Marmont blootgelegd.¹² Doel van de opgravingen was het vaststellen van de locatie en inrichting van het kamp. Er zijn veel schriftelijke gegevens uit het begin van de negentiende eeuw bewaard gebleven en deze konden nu worden getoetst. Zo kon een vergelijking gemaakt worden met de prachtige kaart van het kamp die in opdracht van Marmont werd vervaardigd en in 1805 gereed is gekomen.¹³

Het opgegraven terrein bood een mooie dwarsdoorsnede van het kamp: zowel soldatenverblijven, kookkuilen als officiersbarakken (fig. 2) zijn opgegraven, alsmede twee waterputten en opslagplaatsen. De opgraving besloeg ongeveer de ruimte voor anderhalf bataljon, ruwweg 1.100 tot 1.200 manschappen. Deze behoorden tot de Eerste Divisie van de Franse troepen.

*Fig. 2 – Camp d'Utrecht, Austerlitz, grondsporen van een officiersbarak uit 1805
(foto BAAC BV en Vestigia BV)*

¹² De resultaten van de opgraving zijn bij het schrijven van dit artikel nog niet beschikbaar.

¹³ *Carte du camp d'Utrecht*, 1805.

Uit de eerste resultaten van de opgraving kan worden opgemaakt dat de informatie uit de schriftelijke bronnen uit de stichtingstijd van het kampement groten-deels overeenstemt met de aangetroffen sporen. De kaart die in opdracht van Marmont is vervaardigd, vertegenwoordigt echter een geïdealiseerde situatie en niet in alle details de werkelijkheid.

Het kampement bij Austerlitz vormt een bijzondere vindplaats. Zo stellen de opgravers dat: “[h]et kamp [...] kort bewoond [is] geweest en [...] daardoor als het ware een archeologische tijdsapsule [vormt]. De vergelijking met een door een calamiteit gezonken schip of het door een vulkaan bedekte Pompeï gaat weliswaar niet helemaal op, maar overeenkomsten zijn er wel”.¹⁴ Het terrein was vóór de ingebruikname door Marmont eeuwenlang heide. Alleen schaaпsherders en reizigers zullen er te zien geweest zijn. Na 1808 lijkt sprake te zijn van gebruik van het opgegraven deel van het kampement als akker. Vondsten uit de bouwvoor en enkele ingravingen kunnen dus stammen uit de periode na 1808. De meeste vondsten zullen echter samenhangen met het gebruik van het kamp. Hieronder wordt uitgegaan van de veronderstelling dat alle munten ouder dan 1808 door de bewoners van het kamp zijn verloren.

Tijdens de opgravingen werden vele duizenden vondsten ingemeten en geborgen. Deze vormen een aanknopingspunt voor een beschrijving van het dagelijks leven in het kamp. Hoewel er veel beschrijvingen van bezoekers en gebruikers zijn van het kamp, van Marmont zelf tot nieuwsgierige toeristen, kunnen juist gebruiksvoorwerpen een beter inzicht geven in het dagelijkse reilen en zeilen in het kamp. Er zijn bijvoorbeeld honderden uniformknopen gevonden (fig. 3), die een beeld geven van de regimenten die in het kampement waren ondergebracht.

Fig. 3 – Camp d'Utrecht, Austerlitz, verschillende Bataafs-Franse uniformknopen (foto BAAC BV en Vestigia BV)

¹⁴ Mooren *et al.*, 2018: 32.

Ook gespen, aardewerk, glas en kleipijpen zijn in grote hoeveelheden aangetroffen.¹⁵ Van alle vondsten is ook de exacte vondstlocatie bekend. Dit maakt een analyse mogelijk van de relatie tussen de materiële cultuur en de structuur van het kampement en daarmee de hiërarchie van het leger: het is bijvoorbeeld de vraag of luxegoederen uitsluitend bij de officierstenten aangetroffen worden. Als het gaat om de muntvondsten zijn er echter geen bijzondere patronen in de spreiding van de verschillende munttypen te herkennen. Duidelijk is dat de intensiteit van de bewoning en het gebruik van het kamp zich direct weerspiegelen in de dichtheid van de aangetroffen munten (fig. 4). In het deel waar de soldaten dicht op elkaar verbleven zijn bijvoorbeeld veruit de meeste munten gevonden.

Fig. 4 – Vondstlocaties van de munten, daterend van vóór 1815 (BAAC BV). Vooral bij de manschappenverblijven is de dichtheid aan muntvondsten opvallend

¹⁵ Mooren *et al.*, 2018.

Er zijn geen aanwijzingen dat er een relatie bestond tussen rang en specifieke munttypen. Het gelijkmatige verspreidingsbeeld laat zien dat alle munttypen deel uitmaakten van het door alle aanwezigen gebruikte kleingeld. In dit verband mag echter niet onvermeld blijven dat in het deel dat toebehoort aan in het kamp aanwezige burgers vier van de zeven gevonden munten zilverstukken zijn: een opmerkelijk hoog aandeel. Onduidelijk is hoe dit moet worden geïnterpreteerd. Mogelijk hadden soldaten weinig tot geen zilvergeld in hun beurs en handelaars meer; of soldaten hadden de tijd om verloren zilvergeld met succes te zoeken en handelaars niet.

Het is ook interessant om te kijken welk materiaal dit internationale gezelschap mee had genomen naar het kamp. Uit een analyse van de kleipijpen bleek bijvoorbeeld dat de internationale samenstelling van de in het kampement gelegerde troepenmacht niet zichtbaar is in herkomst van deze pijpen. Regionale, met name Goudse, producten domineren het beeld: zowel Fransen als Bataven maakten gebruik van het Nederlandse rookgerei dat voorhanden was. In het relatief bescheiden volume van de gemiddelde kop of ketel lijkt zichtbaar te zijn dat tabak in de Franse tijd relatief duur was.¹⁶

De muntvondsten van het *Camp d'Utrecht*: beschrijving en eerste analyse

De groep vondsten die hieronder besproken wordt bestaat uit 1.158 munten, alle geborgen tijdens de archeologische opgravingen. Onder deze stukken bevindt zich ook een kleine 'schatvondst'. Er is namelijk een leren beursje aangetroffen met daarin 19 muntstukken. De overige 1.139 munten betreffen vondsten waarvan in de meeste gevallen de archeologische context binnen het kamp bekend is. Een klein deel is gevonden in de bouwvoor of in recente verstoringen. De determinatie van de munten is uitgevoerd door de auteurs. De munten zijn conform geldende richtlijnen voor archeologisch onderzoek aangeleverd in zakjes, voorzien van vondstnummers, waardoor ook de precieze vondstlocatie van de munten bekend is.

In onderstaande analyse zullen 87 munten niet verder ter sprake komen. Dit zijn vondsten die dateren van na het gebruik van het kamp. Voor de zekerheid is hier 1809 als grens aangehouden. 76 munten van na 1809 zijn van het Koninkrijk der Nederlanden, de overige 11 zijn buitenlands kleingeld en een reclamepenning. De datering loopt uiteen van de jaren tien en twintig van de negentiende eeuw tot een stuiver uit 1992. Het is aannemelijk dat veel van deze munten hier met de bemesting van akkers of door incidenteel verlies terecht zijn gekomen.

Van 131 munten kon de herkomst, denominatie of datering niet nader vastgesteld worden. Het betreft hierbij koperen stukken, veelal van het formaat van een duit of vergelijkbare munten uit de grensstreek, maar door volledige slijtage van de beeldenaar zonder enige houvast voor wat betreft herkomst of datering. Blijven over 940 vondsten waarvan datering, denominatie en/of herkomst te achterhalen

¹⁶ Bazelmans & Purmer, 2019.

zijn. Deze munten komen voor het overgrote deel uit de achttiende eeuw, maar niet allemaal. In enkele gevallen is in de corrosielaag beddenstro bewaard gebleven (fig. 5).

Fig. 5 – Zeeland, duit, 1780, met stroresten (vondstnr. 2691)

Fig. 6 – Holland, bezemstuiver, 1760 (vondstnr. 2366)

Kleingeld domineert bij de vondsten. Zilveren munten beslaan een kleine 5% van het totaal met 51 stuks (fig. 6) en 1 munt in biljoen: de rest is kopergeld, op een enkele (messing) rekenpenning na. Er is alle reden om aan te nemen dat goed en groot zilver- en goudgeld apart werd opgeborgen zodat het niet tot verlies kwam.

De munten geassocieerd met het gebruik van het kamp

Voor de komst van het kamp was deze locatie een heideveld. Hoewel het niet uit te sluiten is dat een enkel ouder muntstuk door toevallig verlies op deze locatie terecht is gekomen, lijkt het toch veilig om te veronderstellen dat de groep munten daterend van vóór 1809 direct samenhangt met het gebruik van het kamp. Daarmee blijven er 1.071 munten over die meer dan waarschijnlijk gecirculeerd hebben binnen het *Camp d'Utrecht*, waarvan er 940 te determineren zijn. Onderstaande analyse heeft betrekking op deze groep.

Munten uit de zestiende en zeventiende eeuw

De oudst aanwezige munt is een 4 pfenning van de stad Osnabrück uit 1599: de enige munt uit de zestiende eeuw (Kennepohl 437-439; Eklund 982).

De zeventiende eeuw is beter vertegenwoordigd met 74 stuks, goed voor 8% van de dateerbare munten. Veruit de meeste zilveren munten komen uit deze eeuw. Een belangrijk deel van deze stukken betreft dubbele stuivers (31 ex.). Munten uit Friesland en Overijssel domineren hierbij. Volledigheidshalve zij vermeld dat van lang niet alle exemplaren de jaartallen leesbaar zijn en dat deze typen ook nog begin achttiende eeuw geslagen zijn: het valt dus niet uit te sluiten dat een enkel twee-stuiverstuk uit de vroege achttiende eeuw stamt. Ook zijn er een Gronings wapenstuivertje (gewest) en acht ruiterschellingen aangetroffen. De ruiterschellingen komen uit bekende ateliers als Deventer, Nijmegen, Groningen stad en Ommeland, Zwolle en Utrecht (fig. 7). Van ruiterschellingen is bekend dat ze in de achttiende eeuw de binnenlandse kleingeldcirculatie beheersten.¹⁷ Niet verwonderlijk dus dat een aantal van deze muntstukken is aangetroffen.

Fig. 7 – Stad Nijmegen, ruiterschelling, 1691 (vondstnr. 1531 – schaal 150%)

Duiten, een oord en Zuid-Nederlandse liards, zijn met 30 exemplaren goed voor 40% van de munten uit de zeventiende eeuw. Hieronder bevinden zich vooral algemeen voorkomende jaren en muntateliers (tabel 1). Een schaarse duit is een exemplaar uit Gelderland, 1668. Het omschrift begint op de gebruikelijke plek en niet linksonder, zoals bij een zeldzamere variant het geval is (fig. 8).¹⁸

Fig. 8 – Gelderland, duit, 1668 (vondstnr. 888 – schaal 150%)

¹⁷ Van Gelder, 2002: 164.

¹⁸ Schaars volgens www.duiten.nl, geraadpleegd op 8 juni 2022. In Purmer & Van der Wiel, 1996, type 1009, p. 43, nog geklasseerd als zeer zeldzaam, wat inmiddels achterhaald is.

Tabel 1 – Zeventiende-eeuwse duiten, liards en oorden uit *Camp d'Utrecht*.

Gewest	Denominatie	Jaartal/Periode	Aantal
Friesland	Duit	1604-1702	5
Friesland	Oord	1646-1649	1
Stad Utrecht	Duit	1619-1691	5
Spaanse Nederlanden	Oord	1600-1700	4
Prinsbisdom Luik	Liard	1612-1688	3
Gelderland	Duit	1626-1702	3
Kleve (D)	Duit	1692, 1696	2
Zutphen	Duit	1687	2
Groningen en Ommelanden	Duit	1685	1
Holland	Duit	1590-1626	1
Rekem	Duit	1621	1
Zeeland	Duit	1604-1637	1
Zwolle	Duit	1639	1
Totaal			30

Munten uit de achttiende eeuw

Het overgrote deel van de determinabele munten (92%) stamt uit de achttiende eeuw. In totaal zijn er 864 numismatische voorwerpen uit de achttiende eeuw gevonden. Hieronder bevinden zich een viertal rekenpenningen, waarvan er twee aan Neurenberg kunnen worden toegeschreven. Zo blijven er 860 munten over uit de achttiende eeuw.

Zilver is maar zeer beperkt vertegenwoordigd onder de achttiende-eeuwse vondsten. Een Stüber in biljoen uit Keulen en een viertal dubbele en enkele stuivers uit de Republiek vormen het zilveren kleingeld.

Fig. 9 – Gelderland, gulden, 1715 (vondstnr. 3080 – schaal 150%)

De grootste aangetroffen denominatie is een gulden uit Gelderland, 1715 (fig. 9). Dit zilverstuk is gevonden in het deel van de manschappen en niet van de officieren, zoals op grond van de waarde verwacht had kunnen worden. De overige vondsten uit de achttiende eeuw betreffen koperen munten.

Duiten uit de Republiek zijn veruit dominant bij de koperen munten: 740 exemplaren zijn aangetroffen, meer dan 85% van de gevonden munten uit de achttiende eeuw. Niet geheel verwonderlijk zijn het vooral laat-achttiende-eeuwse en veel voorkomende duiten.

De meest voorkomende vondst is de duit Overijssel 1768, goed voor 32 ex. Maar liefst 324 duiten dateren uit de jaren tachtig of negentig van de achttiende eeuw (tabel 2). In deze periode sloegen de gewesten Overijssel, West-Friesland en Groningen en Ommelanden geen duiten meer; Holland, Stad Utrecht, Zeeland en Gelderland wel. Meest voorkomend zijn de duiten van de Stad Utrecht (144 ex.) en dan vooral 1788 (28 ex.) en 1791 (26 ex.). Het volgens Purmer & Van der Wiel schaarse jaar 1793 is eenmaal aangetroffen.¹⁹ Het eveneens door Purmer & Van der Wiel als schaars geklasseerde jaar 1788 (pw 1018) wordt niet bij de vondsten aangetroffen.²⁰ Daarmee lijkt op basis van de vondsten in Austerlitz de classificatie ‘schaars’ voor Utrecht 1793 en Gelderland 1788 (pw 1018) wel te kloppen. Echte, zeldzame ‘verrassingen’ bevinden zich onder de duiten niet.

In het kamp zijn ook vijf voc-duitjes gevonden. Hoewel deze munten geslagen werden om te worden geëxporteerd naar Azië, hebben enkele exemplaren toch de weg gevonden naar de binnenlandse circulatie.

¹⁹ www.duiten.nl, geraadpleegd 8 juni 2022, geeft dit jaartal het predicaat zeldzaam (R).

²⁰ Zie voor de besproken Gelderse typen Purmer & Van der Wiel, 1996: 46-47.

Tabel 2 – Noord-Nederlandse Duiten met leesbaar jaartal, geslagen vanaf 1780, gevonden in *Camp d'Utrecht*

Gewest	Jaartallen	Type	Aantal
Holland	1780	PW 2007	18
Zeeland	1780-1792	PW 4012	59
Zeeland	1792-1797	PW 4013	39
Gelderland	1783-1787	PW 1018	31
Gelderland	1788	PW 1019	11
Gelderland	1793-1794	PW 1020	20
West-Friesland	1780	PW 3014	2
Stad Utrecht	1780-1793	PW 5114	144
Totaal			324

De dominantie van Utrechtse duiten is opvallend. Wellicht heeft de nabijheid van het kamp bij Utrecht hierop invloed gehad.

Buitenlands kopergeld is met 110 stuks goed voor 13% van de achttiende-eeuwse munten. De dominantie van kleingeld uit het Duitse Rijk, veelal van gering gewicht, is opvallend (Tabel 3).

Tabel 3 – Buitenlandse koperen munten uit de achttiende eeuw, gevonden in *Camp d'Utrecht*

Land/stad/gewest	Denominatie	Aantal	Periode/jaartal
Zweden			
	Daler SM	1	1715
	Öre KM	3	1719-1778
	½ Öre	1	1697-1718
Duitse Rijk			
Aken	4 Heller	10	1713-1798
Bocholt	21 Heller	2	1761-1762
Dortmund	¼ Stüber	3	1752-1760
Frankfurt	1 Heller	2	1773

Frankfurt	1 Pfennig	9	1786-1806
Hessen-Darmstadt	1 Pfennig	8	1777-1806
Hessen-Cassel	1 Heller	1	1755
Jülich-Berg	¼ Stüber	16	1750-1794
Keulen, vrije stad	4 Heller	3	1750-1792
Keulen, aartsbisdom	¼ Stüber	18	1736-1767
Kleef	¼ Stüber	1	1753-1755
Mainz	1 Pfennig	1	1770
Mainz	4 Pfennig	1	1766
Münster, bisdom	3 of 4 Heller	1	1735-1755
Münster, bisdom	3 Pfennig	3	1703, 1738, 1745
Münster, kathedraal	3 Pfennig	3	1740, 1759
Osnabrück	4 Pfennig	1	1760
Pfalz-Sulzbach	¼ Kreuzer	1	1775
Pruissen	1 Schilling	1	1794
Saksen-Coburg	1 Pfennig	1	1772
Sayn-Altenkirchen	¼ Stüber	1	1752-1756
Schaumburg-Hessen	1 Pfennig	1	1789
Wied-Runkel	¼ Stüber	4	1751-1758
Würzburg	½ Pfennig	1	1751
Frankrijk			
	1 liard	1	1777-1791
	1 sol	1	1791
	2 sols	3	1792
Prinsbisdom Luik	1 liard	4	1744-1752
Oostenrijkse Nederlanden – Brabant	1 oord	1	1793
Spaanse Nederlanden – Namen	1 oord	2	1712-1713
	Totaal	110	

Bij de buitenlandse munten valt een aantal zaken op. Een bekend beeld is het veel voorkomen van kleingeld uit Duitse staten dicht bij het toenmalige Koninkrijk Holland: 91 munten in totaal. De aantallen koperen munten uit Aken, Keulen en Jülich-Berg hoeven dan ook niet te verbazen. De onverminderde vraag naar kleingeld bracht deze koperen stukken naar de Nederlanden, waar ze als duit gecirculeerd zullen hebben. Net als bij de zeventiende-eeuwse exemplaren betrof het hier naar Nederlandse maatstaven minderwaardige muntstukken, die echter nog volop gecirculeerd lijken te hebben in het begin van negentiende eeuw. Veel geringer in aantal is het Zuid-Nederlands kopergeld: slechts een zevental exemplaren. Dat is opmerkelijk want in Zuid-Nederland zijn Luikse liards en Zuid-Nederlandse oorden veel voorkomende vondsten. De oord uit 1793 is praktisch gelijk wat betreft massa en formaat aan de zware duiten vanaf 1702, en dergelijke munten hadden dus uitstekend kunnen functioneren in de circulatie binnen de Republiek.

Het zou te verwachten zijn dat veel Franse munten aangetroffen zouden worden, gezien de troepensamenstelling van het kamp. Het betreft echter slechts een vijftal munten, alle uit de achttiende eeuw.

*Fig. 10 – Frankrijk, 2 sols, L'an 4 de la Liberté = 1792, Parijs
(vondstnr. 597 – schaal 150%)*

Drie ervan zijn grote koperstukken van 2 sols, stammend uit de periode van de Franse Revolutie (fig. 10). Deze munten sloten niet aan op de kopergeldcirculatie in de Nederlanden. Het is dan ook verleidelijk aan te nemen dat deze zijn meegekomen met Franse troepen, maar geen of een beperkte rol zullen hebben gespeeld in de muntcirculatie in het kamp.

Opvallend is dat de nieuwere typen van de Franse Republiek ontbreken.

Munt uit de negentiende eeuw

Uit de periode dat het kamp gefunctioneerd heeft, de vroege negentiende eeuw, is slechts één munt bekend: een Gelderse VOC-duit uit 1802. Van het betreffende type heeft Lucassen verondersteld dat deze voornamelijk in het binnenlandse betalingsverkeer zijn terecht gekomen, en deze vondst sluit aan bij deze veronderstelling.²¹

Het is hierbij goed te bedenken dat de productie van duiten voor de binnenlandse markt in 1797 gestopt was: in dat jaar werden voor het laatst duiten geslagen in Zeeland. De stad Utrecht was hier al in 1793 mee gestopt, Gelderland in 1794. Andere gewesten hadden na omvangrijke aanmuntingen in de jaren zestig, zeventig en tachtig van de achttiende eeuw geen duiten voor binnenlandse circulatie meer geslagen (Holland 1780, Overijssel 1769, Groningen 1772 en West-Friesland 1780). Voor de VOC en later Nederlands-Indië werd nog wel gemunt in de vroege negentiende eeuw, maar zoals hierboven aangegeven is slechts één exemplaar van deze muntslag in het kamp opgegraven. Het is dus niet verwonderlijk dat de negentiende eeuw slecht vertegenwoordigd is.

De inhoud van een leren beursje

Fig. 11 – Lederen beursje met munten, n=19 (vondstnr. 2001 – schaal 80%)

²¹ Lucassen, 2019: 111, voetnoot 91.

Binnen het kamp is een kleine ‘schatvondst’ gedaan: een leren beursje gevuld met 19 munten (fig. 11). Deze stukken geven bij elkaar een mooie dwarsdoorsnede van wat er op het kampterrein is aangetroffen. Allereerst één zilverstukje, een zwaar gesleten twee stuiver van Overijssel uit 1679. Daarnaast 14 duiten, met als meest recente een Zeeuws exemplaar uit 1794. Drie duiten komen uit de stad Utrecht, terwijl ook Overijssel 1768, de meest aangetroffen duit bij deze opgraving, met een exemplaar vertegenwoordigd is. Een van de duiten is doorboord. Tenslotte een viertal buitenlandse koperstukken: een Zweedse munt en drie munten geslagen in Duitse staten. Het beursje toont in het klein wat de gehele opgraving laat zien, een buitengewoon groot aandeel republikeins kleingeld met een behoorlijk percentage uitheemse munten.

De samenstelling van de schatvondst is niet uniek voor deze periode. Een vergelijkbare schatvondst van 14 koperen munten in de buurt van Geldermalsen vertoont eenzelfde beeld: veel versleten duiten en enkele buitenlandse stukken. Deze schatvondst is waarschijnlijk ook vroeg in de negentiende eeuw verloren.²²

Gevouwen en doorboorde munten

Fig. 12 – (links) *Inslagen op een duit Overijssel, 1753-4 (vondstnr. 726 – schaal 150%) en (rechts) Gravering op een koperen munt, mogelijk een duit (vondstnr. 1225 – schaal 150%)*

Een opmerkelijk fenomeen is het flinke aantal doorboorde of anderszins gemaltraiteerde munten: ingestempelde, gebogen en gehalveerde exemplaren en een enkel gegraveerd stuk komen voor (fig. 12).²³

Vooraf enkelvoudige gaten en doorboringen zijn veel aangetroffen, bij 13 munten in totaal. Soms gaat het om grote gaten, soms kleinere die met een vierkante, smeedijzeren spijker lijken te zijn aangebracht (fig. 13).

Veel doorboringen zijn centraal in de munt aangebracht. Naar een goede verklaring is het gissen. De betreffende munten zullen niet als knoop – dat gebruik vraagt om twee gaten – of als hanger – dat gebruik vraagt om een gat aan de rand – zijn gebruikt, en ook het controleren van muntmetaal en gehalte lijkt bij

²² Heeren, *s.d.*

²³ Aangenomen mag worden dat deze omgang met munten in de zestiende tot en met de achttiende eeuw geen uitzondering was, zie bijvoorbeeld Van Laere, 2015: *passim*.

dit kopergeld niet aan de orde. Was het om een groter aantal koperen munten bij elkaar te kunnen rijgen? Of dienden deze mishandelde munten als fiches bij het (kaart)spel? De aangetroffen rekenpenningen zouden zo ook gebruikt kunnen zijn. Naar de reden van verbuigingen en kleinere inslagen is het ook gissen.

Fig. 13 – Twee doorboorde munten: (links) Bisdom Münster, 3 Pfennig 1738 (vondstnr. 3361 – schaal 150%) en (rechts) Stad Utrecht, duit, 1768 (vondstnr. 893 – schaal 150%)

Een vergelijking met het Franse kamp bij Étaples (Frankrijk) en de schatvondst Nieuwerkerken (Belgisch Limburg)

Tot slot verdienen de munten van Austerlitz een vergelijking met een tweetal muntvondsten uit het begin van de negentiende eeuw. Het betreft de munten van een contemporain Frans legerkamp in Noord-Frankrijk en een bijzonder talrijke schatvondst uit een boomgaard in Belgisch-Limburg.

Het Franse kamp bij Étaples (Frankrijk)

Tussen 1803 en 1805 lag er bij Boulogne-sur-Mer een aantal Franse legers klaar voor de door Napoleon geplande invasie van Groot-Brittannië. Dit legerkamp is dus praktisch contemporain met het *Camp d'Utrecht*. Een van deze *Camps de Boulogne*, bij het dorp Étaples, is opgegraven. Van deze opgraving is uitgebreid verslag gedaan.²⁴

De hier gevonden en aan het kamp gerelateerde muntvondsten (330 stuks) vertonen opvallende overeenkomsten met de in Austerlitz aangetroffen stukken. Ook hier is sprake van voornamelijk kleingeld in de vorm van koperen munten (97%). Hoewel Franse munten overheersen, zijn er ook duiten uit de Republiek en ander buitenlands geld aangetroffen: 23 gedetermineerde munten (7% van het totale aantal munten). Hieronder een voc-duit en veel laat-achttiende-eeuwse duiten. In het Franse militaire kamp zijn vooral veel (zeer) oude Franse koperstukken aangetroffen uit de zeventiende en achttiende eeuw. Kopergeld uit de periode van de Franse Revolutie is beperkt teruggevonden.²⁵ Dit kan er op dui-

²⁴ Cardon & Lemaire, 2014; Lemaire, 2020.

²⁵ Lemaire, 2020: 374-375.

den dat ook hier het recente kopergeld werd opgepot. Het enige zilverstuk, een franc uit 1804, komt uit een gedeelte van het kamp dat aan de officieren voorbehouden was.²⁶

Al met al getuigen de vondsten hier van een circulatie van veel slecht, oud en veelal officieel verboden kleingeld. Lemaire trekt in zijn proefschrift over deze opgraving de voorzichtige conclusie dat mogelijk, tegen de formele reglementen, ook de soldijbetalingen van de gewone soldaat in dit soort minderwaardige munten heeft plaatsgevonden.²⁷ Een hypothese die ook voor het *Camp d'Utrecht* interessant is.

De schatvondst van Nieuwerkerken (België)

In 2005 werden in een boomgaard in Haspengouw, Belgisch-Limburg, bijna 7.000 munten geborgen met hulp van metaaldetectorzoekers.²⁸ Er werden drie (mogelijk vier) duidelijke concentraties van koperstukken gevonden. Er was eveneens sprake van tenminste een, mogelijk twee concentraties van zilverstukken, maar die waren al eerder gevonden en grotendeels verspreid geraakt. De in 2005 geborgen en onderzochte klompen met kopergeld waren verschillend van samenstelling: twee met ongesorteerde munten, maar ook een met Luikse dubbele- en 4-liardstukken. Daarnaast werden er verspreid door de boomgaard nog vele honderden koperen munten gevonden.

Van Laere gaat er op basis van de datering van de jongste munt vanuit dat de munten na 1820 verborgen zijn. Mogelijk zijn hier vraagtekens bij te stellen. Gezien de geringe aantallen munten van na 1815 is het ook mogelijk dat het hier, net als in Austerlitz, om later gedeponneerd materiaal gaat. De boomgaard zal immers bemest zijn en hiervoor werd niet zelden afval gebruikt. In dat geval zou de schatvondst ook goed uit de Napoleontische tijd of van vlak daarna kunnen stammen.

Luiks kleingeld is dominant in Nieuwerkerken: iets meer dan 70% van de munten. Niet vreemd, omdat de vondstplek destijds Luiks gebied was. Het betreft maar liefst 2.400 liards uit de periode 1744-1752.²⁹ Niet verwonderlijk wellicht, want in deze tijd is op grote schaal kopergeld gemunt in het Prinsbisdom. Interessanter is dat ook in Nieuwerkerken nauwelijks Frans, Zweeds en Brits geld gevonden is, terwijl Duits kleingeld en vooral duiten uit de Republiek wel volop aanwezig zijn. Om bij die laatste groep te blijven: deze maakt iets meer dan 10% van het totaal uit, ruim 700 exemplaren.³⁰ Interessant is dat ook hier vooral duiten uit de jaren tachtig en negentig van de achttiende eeuw gevonden zijn, naast

²⁶ Lemaire, 2020: 386.

²⁷ *Ibid.*: 375.

²⁸ Van Laere, 2015.

²⁹ *Ibid.*: 28-34.

³⁰ *Ibid.*: 39-41.

een andere opvallende piek uit het einde van de jaren zestig (fig. 14³¹). Zo is voor zowel Austerlitz als Nieuwerkerken de meest gevonden duit uit de jaren tachtig die van de Stad Utrecht met jaartal 1788, met respectievelijk 28 en 23 ex. Dat geldt ook voor die van Overijssel met jaartal 1768, met 32 ex. uit Austerlitz en 18 uit Nieuwerkerken. Het veel voorkomen van bepaalde jaren en gewesten (fig. 15) lijkt zo wellicht een beeld te geven van de slagaantallen³² en daardoor de dominantie in de circulatie eind achttiende-begin negentiende eeuw. Ook voor Nieuwerkerken geldt dat schaarse duiten niet of nauwelijks voorkomen. Wel opvallend is dat ander geld uit de nabije regio, namelijk uit de Oostenrijkse Nederlanden, relatief schaars is. Ook in Nieuwerkerken zijn weer vele omgewerkte, doorboorde of gebogen exemplaren gevonden.³³

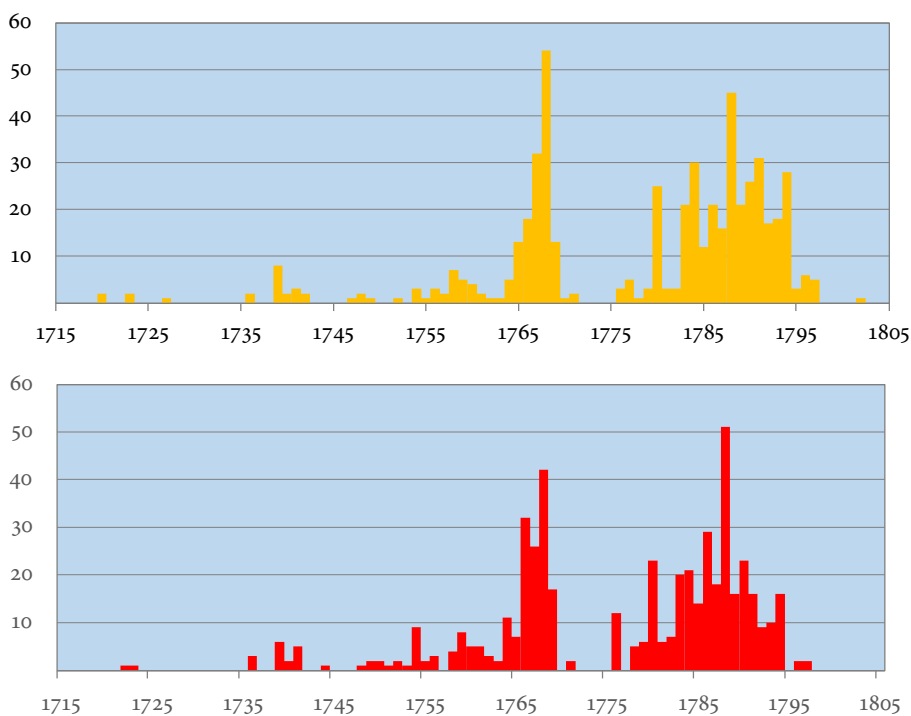

Fig. 14 – Datering van de Republikeinse duiten uit het *Camp d'Utrecht* 1804-1808 (n=740), Austerlitz, NL (boven), en uit de muntschat Nieuwerkerken 2005 (n=706), BE (onder), in absolute aantallen (duiten van vóór 1702 zijn niet weergegeven)

³¹ Bij de samenstelling van deze grafiek is voor Nieuwerkerken geput uit de 'inventaris' (Van Laere, 2015: 69-76) en niet uit de grafiek op blz. 41 van *ibid.* Tussen beide bestaan voor verschillende jaren significante voor de auteurs van dit artikel onverklaarbare verschillen.

³² Scheffers (2013) heeft onderzoek gedaan naar de productie van duiten in deze periode, maar door een gebrek aan bronnen is hij niet in staat een doorlopend beeld van de productie te geven.

³³ *Ibid.*: 37-38. Ook voor Van Laere blijft het gissen naar mogelijke verklaringen.

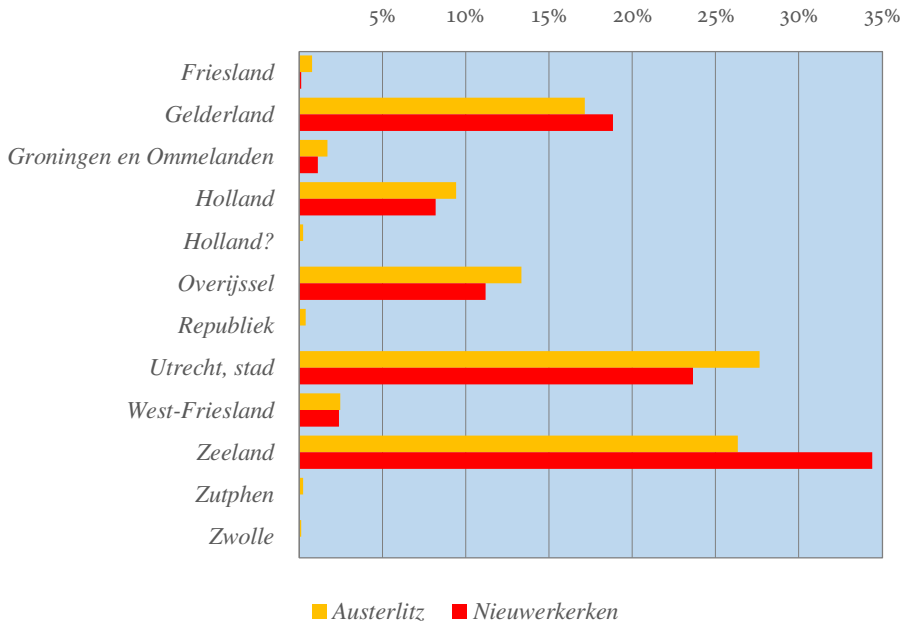

Fig. 15 – *Herkomst van de Republikeinse duiten uit het Camp d'Utrecht 1804-1808 (n=763), Austerlitz, Nederland, en uit de muntschat Nieuwerkerken 2005 (n=706), België, in procenten*

Conclusies

De munten gevonden in het opgegraven gedeelte van het *Camp d'Utrecht* vormen een interessante inkijk in het dagelijks leven in het legerkamp. Dit geldt overigens ook voor andere vondstgroepen uit de opgraving. Zo gaven de kleipijpen een beeld van het rookgerei van de soldaten in het kamp.³⁴ Omdat het hier om een goed opgegraven en gesloten vondstcomplex gaat, geven de gevonden munten een interessant beeld van de muntcirculatie onder gewone soldaten, officieren, marktensters, wasvrouwen, handelaren, uitbaters en bezoekers ten tijde van het kamp. Zoals te verwachten betreft het voornamelijk kleingeld en wel vooral duiten.

Niet verwonderlijk maken de sinds 1702 geslagen zware duiten een belangrijk onderdeel uit van de gevonden munten. Hierbij is het opvallend dat ten tijde van het kamp nog relatief recente exemplaren goed vertegenwoordigd zijn, net als duiten geslagen in de stad Utrecht. De nabijheid van deze stad speelde wellicht een rol.

³⁴ Bazelmans & Purmer, 2019.

Toch circuleerden er begin negentiende eeuw naast de zware duiten ook een aantal lichte exemplaren van vóór 1702, die formeel gedevalueerd waren tot halve duit.³⁵ Meer nog dan oude duiten zijn er veel buitenlandse munten gevonden, vooral uit de Duitse gebieden afkomstig kopergeld. Van Gelder schrijft dat ten tijde van de Republiek de circulatie van buitenlands geld niet van grote betekenis is geweest.³⁶ Wellicht was dat rond 1805 anders en was er sprake van een grotere behoefte aan kleingeld waarin niet voorzien werd door een eigen Republikeinse muntproductie.³⁷

Ook in een Frans kamp bij Étapes in Noord-Frankrijk is sprake van een aanzienlijk aandeel buitenlands kleingeld. In de publicatie van deze vindplaats wordt gesuggereerd dat een deel van de soldijbetalingen in slecht kleingeld plaatsvond. Als dit ook voor de in Austerlitz gelegerde troepen gold, is het aangetroffen vondstbeeld daarmee deels te verklaren.

Dat er in een Bataafs-Frans kamp nauwelijks Frans geld gevonden is hoeft niet te verbazen. De uitzonderlijke stukken uit de periode van de Franse Revolutie zullen als souvenir zijn meegekomen uit Frankrijk maar hebben waarschijnlijk geen rol gespeeld in de circulatie in het *Camp d'Utrecht*.

De bijzondere omstandigheid zoveel laat-achttiende-eeuwse duiten bij elkaar te vinden maakt het ook mogelijk nog eens te kijken naar de zeldzaamheidsgraden.³⁸ De zeer tot uiterst zeldzame duiten van Zeeland 1770 en 1772 zijn inderdaad niet aangetroffen: alle andere jaren van dit type (PW 4012) wel.³⁹ Schaars tot zeldzaam geklasseerde duiten komen niet (Groningen, 1772, Gelderland, 1788 (PW 1018)) of slechts met een enkel stuk (Utrecht, 1793) voor. Belangrijker is echter dat uit een vergelijking met de schatvondst van Nieuwerkerken (België) blijkt dat het veel voorkomen in beide vondstcomplexen van bepaalde jaartallen en muntplaatsen waarschijnlijk een grote relatie heeft met de oorspronkelijke slagaantallen.

³⁵ Purmer & Van der Wiel, 1996: 27; Van Gelder, 2002: 165-166.

³⁶ Van Gelder, 2002: 166.

³⁷ Lucassen, 2019: 90.

³⁸ www.uiten.nl, geraadpleegd op 8 juni 2022.

³⁹ www.uiten.nl, geraadpleegd op 8 juni 2022, geeft aan deze duiten nooit in het echt gezien te hebben. Ze zijn echter wel aangetroffen volgens Purmer & Van der Wiel, 1996, die alleen stukken opnamen die ze zelf gezien hadden in openbare of particuliere collecties.

Eindnoot

Wij willen hier graag gebruik maken van de gelegenheid om Sjaak Mooren (BAAC BV) te bedanken voor de mogelijkheid het vondstmateriaal te bestuderen. Maaïke Kalshoven (BAAC BV) verzorgde op professionele wijze de toegang tot de relevante databestanden en maakte de verspreidingskaarten. Opnieuw konden we vertrouwen op Mario van IJzendoorn (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) voor een uitstekende fotografie van de munten. Sjaak, Mooren, behandelend redacteur Jos Benders en twee anonieme referenten voorzagen een concept van het artikel van indringend commentaar, waarvoor dank.

Biografische noten

Dr. Michiel Purmer (Utrecht 1972) werkt als specialist erfgoed en landschap bij Natuurmonumenten. Hij is geïnteresseerd in het kopergeld van de Nederlanden en werkte onder andere mee aan de Canon van de Nederlandse Numismatiek.

Dr. Jos Bazelmans (Veldhoven 1963) is hoofd van de afdeling Archeologie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Hij studeerde culturele antropologie in Leiden en Amsterdam.

Literatuurlijst

- Artikelen van overeenkomst (1804) *Artikelen van overeenkomst tot de administratie der agttien duizend man Franche troupes, geëmployeerd in de Bataafsche Republiek* (Utrecht: J. van der Schroef)
- Bazelmans, J. & M. Purmer (2019) Een pijpje roken in het mooiste kamp ter wereld. De kleipijpen van Camp d'Utrecht, Austerlitz (gemeente Zeist), 1804, 1808 *Jaarboek PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen*, 23-36
- Bazelmans, J., M. van der Beek & A. Verspaandonk (2019) Verloren op de Heide; Het kleingeld uit het Kamp bij Oirschot (1832-1834) en de effecten van de hervorming van het muntstelsel onder koning Willem I *JMP* 106, 144-184
- Bex, J. (2020) *Archeologisch onderzoek binnen het voormalige Frans-Bataafse legerkamp te Austerlitz in de gemeente Zeist; Evaluatierapport* (Huissen: Greenhouse Advies)
- Blijdenstijn, R. (2008) *De Pyramide van Austerlitz. Een herinnering aan de Franse Tijd in Nederland/La Pyramide d'Austerlitz. Un lieu de mémoire du Temps des Français* (Utrecht: Provincie Utrecht)
- Cardon Th. & F. Lemaire (2014) Les sous des soldats de Napoléon au Camp de Boulogne (1803-1805) *The Journal of Archaeological Numismatics* 4, 67-176
- Carte du camp d'Utrecht (1805) *Carte du camp d'Utrecht, commandé par le général en chef Marmont (s.l.)*

- Gelder, H.E. van (2002) *De Nederlandse munten. Het complete overzicht tot en met de komst van de euro* (Utrecht: Het Spectrum)
- Heeren, S. (s.d.) *Een muntschat uit de vroege 19e eeuw te Meteren-Hondsgemet* (ongepubliceerde notitie)
- Kennepohl, K. (1938) *Die Münzen von Osnabrück* (München: Kress & Hornung)
- Kesman, J.H. (1818) *Overzicht van de militaire inwendige administratie* ('s Gravenhage en Amsterdam: Van Cleef)
- Laere, R. Van (2015) Het muntschattencomplex van Nieuwerkerken uit het begin van de 19de eeuw *Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 21-80
- Lemaire, F. (2020) *Les soldats de Napoléon en leur camp. Volume 1/3: texte* Thèse de doctorat de l'Université de PSL (Paris: PSL Université Paris)
- Loenen, R. (2008) *De pyramide van Austerlitz. Monument van De Franse Tijd* (Driebergen-Rijssenburg: Uitgeverij Kleine Geschiedenis van de Heuvelrug)
- Lucassen, J. (2019) Diepe monetarisering in de Lage Landen; De kopergeldinwisseling van 1827-1828 *JMP* 106, 84-143
- Mooren, B. van der (2019) Positionering van het Camp d' Utrecht bij Zeist in 1804 *Mars et Historia* 53:3, 14-23
- Mooren, S., I. Cleijne, M. Kalshoven & W. Hessing (2018) Oefenen op de hei. Het Frans-Bataafse Legerkamp van Austerlitz (1804-1808), in J. Bazelmans (red.) *Jaarboek van de Nederlandse archeologie* 2017, 31-40
- Onderzoeksgroep Zandgronden van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (1987) *Op zoek naar Marmont. 10 jaar werkzaam in de boswachterij; 12 ½ jaar in (o.a.) gemeente Zeist. Een kort interim verslag van zoveel jaren werk. In dit geval alleen over het Franse Kamp (s.l.)*
- Purmer, D. & H.J. van der Wiel (1996) *Handboek van het Nederlandse kopergeld 1523-1797* (Vriezenveen: Mevius Numisbooks International)
- Scheffers, A. (2013) *Om de kwaliteit van het geld. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw* (Voorburg)
- Schie, H.A.J. van (1979a) *Inventaris van het archief van het Comité tot de Algemene Zaken van het Bondgenootschap te Lande, 1795-1798* (Den Haag: Nationaal Archief)
- Schie, H.A.J. van (1979b) *Inventaris van het archief van het Ministerie van Oorlog, 1798-1810 (1813)* (Den Haag: Nationaal Archief)
- Veen, V. (2013) *Een Frans legerkamp op de heide bij Aalst-Waalre. Een analyse van archeologisch, cartografisch en historisch bronnenmateriaal, s.l.*